

КАРТОГРАФСКИЯТ МЕТОД ПРИ ПРОУЧВАНЕ ГЕОГРАФИЯТА НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО

Л. Лаков

Картографският метод е един от основните методи при изучаване на географската среда. Той се използва от много науки, които изучават Земята и явленията, развиващи се върху нея. Картографският метод използва специфични средства и особени способности на изследване като силна страна на картографския език. Той се прилага и от картографията за изобразяване и изследване на географското разпределение, съчетанието и взаимната връзка на явленията в природата и обществото.

Развитието на картографията всякога се е определяло от нуждите на практиката. В настоящия етап на развитие българската картография се свързва още по-ясно с потребностите на обществото и създава предпоставки за неговото ускорено развитие. Тя става важен фактор при решаване на принципно съществени задачи и проблеми за развитието на народното стопанство.

Отрасловите и комплексните изследвания на условията и факторите, които формират териториалното развитие на селското стопанство, се осъществяват чрез разчитане на корелационни зависимости, решение на задачи по разпределение на отраслите и производството и други статистически методи. Наред с тези методи трябва да се включи и картографският метод на изследване, т. е. използване на географската карта за научен анализ.

Картата в някои отношения се използва като основа за проектиране от отрасловите специалисти. В други случаи обаче разработката на общите въпроси на картографския метод на изследване правилно е отнесена към картографската наука. В такъв случай използването на картографския метод се състои във включване на географската карта като модел при изследване особеностите на селското стопанство. Тогаво картата се използва не само за онагледяване на статистическите данни за селското стопанство чрез картографски условни знаци, но и за неговото по-задълбочено интерпретиране. Така се получават нови знания, които не се съдържат в преките сведения от изходната информация.

Задачите във връзка с основните насоки за развитие на селското стопанство в България през седмата петилетка ще се изпълнят по-правилно, когато се изучават особеностите и факторите за разпределение на селскостопанското производство конкретно, по селскостопански предприятия. То ще бъде по-точно и пълно, когато наред с традиционните методи на изследване се използва и комплексното картографиране. Комплексното картографиране позволява по-ефективно да се използват особеностите на картите като средство за научно изследване и практическо ръководство в селското стопанство.

Основната задача на селското стопанство през настоящата петилетка е да осигури по-нататъшно нарастване на производството на хранителни продукти и суровини чрез повишаване ефективността и качеството на продукцията. Тази задача стои пред всяко селскостопанско предприятие, всеки ръководител и научен работник, задимаваш се със селското стопанство.

В стойностно отношение размерът на производството се изразява в обща и чиста продукция на всички иди на отделни отрасли на стопанството. Общата продукция характеризира по-добре производството на отделните отрасли и кул-

тури, отколкото заетата площ. Важна особеност при характеризиране на специализацията на селското стопанство по предприятия наред с уточняване и картографиране на площта е и структурата на общата продукция.

Чистата продукция е синтетичен показател на селскостопанското производство. Тенденцията е в увеличаване на чистата продукция, което води до увеличаване на доходите на стопаните. Тази особеност се проявява и по отделни отрасли. Ето защо картографирането на общата и чистата продукция и тяхната структура за всяко стопанско предприятие в отделните окръзи има голямо значение.

Съществен момент за характеризиране на производството в предприятието по отношение на окръга е общата продукция от единица площ. В други случаи такъв момент е ръстът на продукцията от единица площ по участъци. По този начин се отразява нивото на развитие и икономическата ефективност на отделните отрасли поотделно и като цяло, а също така и продуктивността на използваната земя. В резултат на тези оценки могат да се разработват мероприятия за подобрения на почвата, разместване на културите и други организационни форми във връзка с природните и икономическите условия с оглед получаване на максимална продукция, задоволяване на местни и национални нужди при минимум загуба на труд и средства.

Друго основно направление в развитието на селското стопанство е неговата интензификация, концентрация и специализация.

България навлезе в седмата петилетка с мощен подем на народното стопанство, комплексно развитие на окръзите, обединение на селскостопанските предприятия в аграрно-промишлени комплекси (АПК) — около 160, и промишлено-аграрни комплекси (ПАК) — 5. Съгласно решенията на Пленума на ЦК на БКП от март 1979 г. и Първия конгрес на Националния аграрно-промишлен съюз понастоящем в България има: АПК — 261, ПАК — 7, научно-производствени и лозаро-винарски (НПК и ЛВК) — 16, промишлено-животновъдни комплекси (ПЖК) — 9, семенепроизводни стопанства (СПС) — 21 и учебно-опитно държавно земеделско стопанство — 1. На новия етап на развитие на селското стопанство се изменяха и условията за картографиране на неговата икономика. На развитието на отделните предприятия оказват влияние: икономиката на окръга, природните условия, трудовите ресурси, обслужването на населението, благоустройването на населените места, историческите особености в развитието на района и т. н. Изучаването, оценката и прогнозирането на този вид дейности всякога трябва да включват и тяхното картографиране. Селскостопанските предприятия се обединиха в крупни икономически организации (средно 26 000 ха стопанисвана земя), а при новата структура от 1979 г. средно 14 000 ха. Пред създадените комплекси изникнаха проблеми във връзка с изменение структурата на културите и отраслите, териториалното им разположение, внедряването на промишлени методи и т. н. Започна преразпределение на използваната земя съобразно с местните природни и социалноикономически условия, образуване на крупни масиви от култури, специализиране в производството и т. н. В този процес картографският метод е много слабо използван. На старите селскостопански предприятия бяха разработени земеустройствени проекти за използване на земята в М 1:5000. Тези проекти не се използват достатъчно по места. Много от тях с течение на времето остаряха и не се подновиха. Така че при създаването на новите селскостопански предприятия те почти не се взимат пред вид. Липсваха също така едромашабни карти и за природните условия (климат, води, почви, растителност и др.). Ето защо решаването на този основен проблем изисква проучване на земния фонд на окръга и на природните и социалните условия и изработване на нови земеустройствени проекти в М 1:25 000 или М 1:50 000, а за територията на окръга — съставяне на карти за специализацията на селското стопанство в М 1:100 000.

Разработката на серия от карти за природните и социалните условия в еднакъв мащаб, в еднаква степен на подробност, с единна методология ще позволи

да се очертаят основните райони на селскостопанска специализация и производните от това организация на управление, планиране и т. н.

Подробното картиране на земния фонд позволява да се отделят видовете земи, подложени на различна обработка, подобрения и опазване. При всяка една форма на използване е възможно съставянето на редица карти. В един случай може да се илюстрира състоянието, в други — разработката на редица проекти за конкретните проблеми на селското стопанство (разпределение, подобрения, специализация, механизация, производство и др.), а от това и произтичащите задачи по организацията и планирането на отделните процеси и общи направления. Следователно, отчитайки особеностите на селскостопанското производство, за следващия интензивен период на развитие са необходими важни за неговото картографиране изводи. На картите не трябва да се регистрират само точните граници на отделните земеползвания, а все повече трябва да се преминава към оценката на техните качества, ефективно използване, т. е. към съставяне на различни оценъчни карти.

Общо взето, територията на България е малка. Като се приспадат и необработваемата земя (гори, населени места, водни площи и др.), площта за селскостопанско производство още повече намалява. За сметка на това природните условия са доста разнообразни (релеф, климат, води, растителност, почви). При изучаване проблемите на селското стопанство в България голяма роля се пада на оценката на природните условия за развитието на една или друга култура и отрасъл. От друга страна, като се анализира състоянието на работната ръка, заета в селското стопанство, и необходимостта от интензификация и ефективност на отделните отрасли на стопанството се налага все по-задълбочено анализиране и обобщаване на обективните показатели за икономическа оценка на селскостопанското предприятие, на ролята на селското стопанство в икономиката на окръга и т. н.

Особената роля на тематичната карта за изследване проблемите на селското стопанство изисква при съставяне на картите точни количествени показатели за териториалното изменение на селскостопанските показатели, форми и дейности, тяхното научно интерпретиране и изобразяване. Специализацията, начините на обработка, подобрения, производство и други дейности в селското стопанство до голяма степен зависят от природните условия. На тази основа се планират и разпределят продукцията и основните видове дейности, удовлетворяването на населението с продукти от селското стопанство, на промишлеността със суровини за преработка, на националната икономика с увеличаване на националния доход и благосъстоянието на българския народ.

Организационно-производствената структура на селскостопанските култури и отрасли и тяхното разпределение в дадена териториална единица (предприятие или окръг) се диктува от по-нататъшната концентрация и специализация на производството, от стремежа за по-ускорена интензификация. Решаващите средства за интензификация са химизацията, механизацията, електрификацията и мелиорацията.

Картографирането на природните и производствените условия влиза в предварителното проучване и анализиране. На тази основа се разработват и прогнозни карти за бъдещото разпределение на културите. Този въпрос е толкова важен у нас, особено за трайните насаждения (овощни градини, лозя и др.). Досега те се създаваха обикновено в близост до населените места, на малки площи, със стари видове, без условия за механизирани обработка и т. н. Тези площи са отговаряли на тогавашните условия, на съответния етап от развитието на науката и селското стопанство, на една организационна форма на стопанства, първите ТКЗС и ДЗС. В настоящия момент на организация на селското стопанство, когато се създават предприятия по селищни системи и специализирани масиви от лозя и овощни градини, когато се въвеждат нови сортове, годни за механизирани обработка, концентрацията и специализацията трябва да бъдат съобразени със съществуващите условия, традиции, трудови ресурси, промишлена база и т. н. В резултат на големите преобразования в сел-

мата петилетка се предвижда средногодишното производство например на плодове да достигне 1550 хил. т, на грозде — 1400 хил. т, или общият обем на селскостопанската продукция да се увеличи с около 20% в сравнение с миналата петилетка.

Върху размера на отделните културни видове влияят различни фактори. Ето защо определянето на големината на отделните масиви трябва да се извършва след проучване на условията за развитие на всички отрасли и култури не само в рамките на едно предприятие, но и в рамките на окръга, а дори в национален мащаб.

Изборът на участъци земя с оптимални условия за развитие се основава на оценката на природните и социаликономическите условия на района, биологическите особености на отраслите и културите, приложението на новите изследвания на науката и техниката. Изследванията трябва да бъдат комплексни и картографирането — комплексно. Задълбоченото проучване неминуемо ще определи и производствената специализация на предприятието в селскостопанско отношение, и селскостопанското райониране.

Едно е ясно, че специализацията и концентрацията на селското стопанство като икономически явления са сложен обект за картографиране. За разкриване на специализацията и концентрацията е необходимо да се разработят разнообразни, но свързани помежду си икономически показатели.

Друга основна насока в развитието на селското стопанство на България е по-нататъшното увеличаване на продукцията от животновъдството. Степента на развитие на животновъдството се отразява на цялото общество. То е едно от главните условия за увеличаване на дела на селскостопанското производство в националната икономика. Известна е също така ролята на месото, млякото, яйцата и другите продукти от животновъдството за изхранване на населението и като суровина за хранителната промишленост.

Факторите за увеличаване на продукцията (фураж, база, нови породи и др.) в животновъдството са много. Най-важният проблем за развитието на животновъдството в България е фуражната база, получаването на толкова фураж, колкото е необходим за предвидената продукция от животновъдството.

Картографският метод е необходим за инвентаризация на ливадите и пасищата, грубия фураж, зърнопроизводството. Разработката на карти за оценката на природните условия, за развитието на различните породи и отрасли на животновъдството, за наситеността на глава от населението на единица площ, за производството на 100 ха стопанисвана земя и т. н. е с определена стойност. Картите най-нагледно ще разкрият разпределението на фермите и принадлежащата им фуражна база, условията за концентриране, специализация и оптимизация, за организиране на животновъдни комплекси, за изграждане на подходящи фуражни сеитбообращения, за механизация на производството и т. н. Разработката на карти за редица показатели са необходими документи при изучаване и планиране на производството при отраслите на животновъдството. Може да се премине към съставяне на карти за всички храни, които могат да се използват. Картографирането на всички фуражни източници, изчислени в крълни единици, приведени към условни глави животни, би отразило както съществуващото положение, така и перспективното развитие.

Картите за отделните култури и дейности по своето съдържание и методи на съставяне са сходни. Те също могат да съдържат всички основни икономически показатели.

Важен проблем при картографирането на селското стопанство в България с оглед завършване на петилетката, на икономическата оценка на земята е да се започне съставянето на карти за икономическата оценка на земята по АПК и други обществени стопанства.

Изхождайки от обстоятелството, че картата по същество е логически модел на обектите и процесите, свързани със селското стопанство, а прилагането на тези модели в организацията, управлението и планирането може по-точно и научно правилно да се изпълняват основните насоки на общественоекономическото развитие на селското стопанство през последните петилетки.